

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

• בראשית •

נפרתחו
האוצרות

תָּמַר דְּבוּרָה עִם "לְהַבִּין"

מרכז תרבות
אזור תל אביב
יבנה 1980

**ביאור משולב לכל תיבה ותיבה
ומאמרי העמקה והתבוננות
ביסודות המרכזיים**

המחלקה והמסגרת: קופת חירום לחירום בתחומי המסחר והמסחרות

bioRxiv preprint doi: <https://doi.org/10.1101/2019.05.20.256481>; this version posted May 20, 2019. The copyright holder for this preprint (which was not certified by peer review) is the author/funder, who has granted bioRxiv a license to display the preprint in perpetuity. It is made available under aCC-BY-NC-ND 4.0 International license.

HYPERCOL 22 1-529-585-581

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

* בראשית *

ערוך על פי וועדים שנמסרו
בפני מבקשי דעת
ע"י הרד"ג
רבי אהרן שווב שליט"א

כתיבה ועריכה:
הרב אריה לייב גולדשטוף שליט"א

עימוד וגרפיקה:
אהרן עמיר 052-7657995

להארות ולהערות:
lehovin.tora@gmail.com | 050-4166000

פרשת

נח

מי נח או מחני נא

סוד החן של נח והתיקון שכנגדו
שנעשה על ידי משה רבינו

פרשת נח תשפ"ז

"מחני נא" אותיות "מי נח"

בהפטרת פרשת נח אנו קוראים את הפסוק:

כי מי נח זאת לי, אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ, כן נשבעתי
מקצף עליך ומגער בך.

בזוהר הקדוש¹ מבואר, שהמבול נקרא על שם נח - "מי נח", משום שלא התפלל על
בני דורו:

כיון דאמר ליה דישתזיב הוא ובנוי, לא בעא רחמין על עלמא ואתאבידו,
ובגין כך אקרון מי המבול על שמה 'מי נח'.

ומוסיף הזוהר, שהקב"ה תבע את נח על כך שלא ביקש רחמים על בני דורו ואמר לו:

"רעיא שטיא, כל האי אתעכבית ואמרית לך, בגין דתבעי רחמין על
עלמא. ומכדין שמעת דתשתזיב בתיבותא, לא עאל בלבך למבעי רחמין
על ישובא דעלמא"

[רועה שוטה, כל זה התעכבתי ואמרתי לך כדי שתבקש רחמים על
העולם. ומאז ששמעת שתנצל בתבה, לא נכנס בלבך לבקש רחמים על
ישוב העולם].

ועוד מגלה הזוהר הקדוש, שהתיקון לפגמו של נח נעשה על ידי משה רבינו:

אחר כך בא משה והתפלל והגן על דורו.

כיון שאמר הקדוש ברוך הוא "סרו מהר מן הדרך", מיד עמד משה בתפלה,
"ויחל משה" וגו', עד שאחזתו חלחלה. רבנן אמרי: לא הניח משה לקודשא

1. ישעיה נד, ט.

2. ח"א סז ע"ב.

3. שם.

בְּרִיךְ הוּא עַד שְׁנָתָן נִפְשׁוּ עֲלֵיהֶם מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא, דְּכָתִיב
 "וְאֵם אֵין מַחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ".

ובעל המגלה עמוקות מחדד את הדברים עוד יותר:

הקדוש ברוך הוא שתיל למשה בימי נח ולא אצלת. ולכך בפעם הראשון
 נקרא "אִישׁ צֶדִיק", ואחר כך כשנסתלקה ממנו נשמת משה, נקרא "אִישׁ
 הַאֲדָמָה".

ולכך אמר משה "מַחְנֵי נָא", כי באותו פעם בימי נח לא התפללתי, אשר
 מטעם זה נקרא המבול "מִי נֹחַ", ולא מסרתי את נפשי עליהם... אבל עכשיו
 אמסור את נפשי עליהם.

וזה שאמר מַחְנֵי - אותיות מִי נֹחַ.

מבואר כאן שבימי המבול היתה השחתה נוראה, אבל אילו היה נח אומר "מחני נא",
 היה העולם מגיע לתיקונו. ומכיון שלא אמר "מחני נא" - הגיעו "מי נח" של המבול.
 כלומר, באותה בחינה עצמה יש שתי אפשרויות: או "מחני נא", או "מי נח". או
 שהצדיק נמחה - או שהעולם נמחה.

ותמוה, מה פשר הדבר?

בשלמא המבול, שמחה את אנשי הדור עצמם, מובן מדוע היה תיקון עבורם. וכפי
 שמבאר המהר"ל⁴, שמכיון שאנשי דור המבול בהתנהגותם הקלוקלת והמושחתת
 איבדו את צורתם, ראויים הם להישחת בעצמם ולהימחות במים שאין להם צורה.
 אבל כיצד אמירת "מחני נא" של הצדיק פוטר את העולם מן המבול? הרי כל בני הדור
 רעים בעצם!

נדמיין דור שכולו עובר עבירות במצב החמור ביותר שניתן לדמיין. וכי אם
 גדול הדור יבקש למחות את עצמו, זה יתקן משהו? ! הרי כולם מושחתים!

מה פירוש "למצוא חן"?

בסוף פרשת בראשית נאמר על נח: "וַיִּנָּח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה'".

יש להתבונן: מה הוא אותו 'חן'? ומה פירוש המושג: "למצוא חן"?

4. מגלה עמוקות על ואתחנן, אופן קסז.

5. ראה גבורות ה' פרק יח.

6. בראשית ו, ח.

והנה, גם אצל משה רבינו מצינו את סוגית מציאת ה'חן' - לאחר חטא העגל, כשאמר הקב"ה למשה "הֲרַף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם" - ממש כמו שהיה בימי נח - מסר משה את נפשו והתפלל, ואמר:

וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצָּאת חֵן בְּעֵינַי.
וְעַתָּה אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֶדְעָךָ לְמַעַן אֲמַצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ.
והקב"ה אכן נענה לבקשתו: "כִּי מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינַי וְאֶדְעָךָ בְּשֵׁם", ומלמדו את י"ג מידות הרחמים.
מה הקשר בין ה'חן' לבין לימוד י"ג מידות הרחמים?

"שקר החן" - נח, ו"אשה יראת ה'" - משה

הקשר בין משה לנח נמצא גם בדברי המדרש על הפסוק: "שֹׁקֵר הַחֵן וְהַבֵּל הַיָּפִי, אִשָּׁה יְרֵאת ה' הִיא תִתְהַלֵּל"⁷:

"שֹׁקֵר הַחֵן" - שקר היה חנו של נח, שנאמר "וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'".
"וְהַבֵּל הַיָּפִי" - הבל היה יפיו של אדם הראשון... תפוח עקבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה.
"אִשָּׁה יְרֵאת ה' הִיא תִתְהַלֵּל" - זה משה.
נח ומשה מוזכרים יחד, זה כנגד זה. אצל נח ה'חן' הוא "שקר", ואילו אצל משה החן היה אמיתי.
ויש להבין: מה עניינו של ה'חן' שעליו נאמר "שקר"? ומדוע דוקא משה רבינו הוא תיקונו?
ועוד מצינו בגמרא, שדרשו חז"ל את אותו הפסוק באופן אחר:
"שֹׁקֵר הַחֵן" - זה דורו של משה ויהושע.
"וְהַבֵּל הַיָּפִי" - זה דורו של חזקיה.

7. דברים ט, יד.

8. שמות לג, יב-יג.

9. שם, יז.

10. מדרש משלי לא, ל.

11. סנהדרין כ ע"א.

"אִשָּׁה יִרְאֵת ה' הִיא תִתְהַלֵּל" – זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי, שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה.

פלא הדבר! במדרש הקודם למדנו ש"שקר החן" נאמר על נח, ו"אשה יראת ה'" על משה. וכאן נאמר שגם דורו של משה ויהושע הוא "שקר החן"!

כלומר, גם התיקון שהיה אצל משה רבינו לא היה הסיום, ורק בדורו של רבי יהודה ברבי אילעאי הגיעו לשלימות התיקון שהיה חסר. והדבר צריך ביאור.

ועוד מצינו בחז"ל¹²: "שקר החן" – זה יוסף.

נמצא ש"שקר החן" נאמר על נח, יוסף, משה ויהושע.

ויש להבין במה מדובר כאן, ומה פשר הדבר שבמשך כל הדורות הללו היה ה'חן' בבחינת "שקר", ורק בדורו של רבי יהודה ברבי אילעאי נעשה בו התיקון השלם.

*

נח ומשה – בחינת "יסוד אבא"

כדי לבאר את הדברים, נביא את דברי האריז"ל בספר הליקוטים¹³:

ודע, כי נח הוא יסוד המקבל כולם, והוא יסוד אבא, היורד עד יסוד ז"א, ומשקה לבינה הוא הגן העליון, ולמלכות שהוא הגן התחתון, ולזה נקרא מעיין גנים. ונח הוא בחינה זאת של יסוד אבא הנכנס בתוך ז"א, ולזה נקרא נח, מלשון מנוחה.

ודע, כי משה רבינו ע"ה הוא בחינת יסוד אבא, מראשו ועד סופו. ונח נתעלה ביסוד זה בבחינתו למטה.

ולפי שנח פגם על שלא התפלל על בני דורו, בא משה רבינו ע"ה לתקן ומסר נפשו עליהם. ואמר (שמות לב, לב): 'אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מִחְנֵי נָא', בסוד 'וימח את כל היקום'.

וזוהו גם כן מה שנאמר (שמות לג, יב) 'וְאֶתָּה אֶמְרָתִי יִדְעֶתְךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצְוַת חַן בְּעֵינַי, בסוד 'ונח מצא חן'.

האריז"ל מגלה שנח ומשה שייכים לאותה בחינה עצמה – 'יסוד אבא', ו'משה' בא לתקן את מה ש'נח' פגם.

נבאר תחילה מה עניינה של מידת ה'יסוד', ומהו "יסוד אבא".

12. שם.

13. ספר הליקוטים, פרשת נח.

מידת היסוד – להשפיע את השפע העליון אל הארץ

תפקידה של מידת היסוד הוא לרכז את כל השפע של המידות העליונות, כדי להעבירו אל המלכות.

ושני חלקים יש בעבודתה של מידה זו: האחד – להשפיע למטה, והשני – לשאוב את השפע מהמקור העליון.

והנה, יש שני בחינות במידת 'יסוד', האחת היא ההשפעה לתוך המלכות, כענין האיכר החורש וזורע באדמתו, שהוא משפיע לתוך כלי הקיבול הנקרא 'ארץ'. ויש בחינה גבוהה מזה בהרבה הנקראת 'יסוד דאבא', שעניינו הוא הוצאת הרצון העליון כדי להפעיל את כל מערכות ההשפעה למען המטרה העליונה של הרצון העליון של הבורא.

"רחל ולאח" – החזון והביצוע

נחדד את הדברים יותר על פי יסוד גדול שכותב האריז"ל, שבמידת המלכות יש שתי בחינות: 'רחל' ו'לאח'.

בעל ה'לשם' מרחיב לבאר מה ההבדל בין שתי הבחינות הללו. ונבאר זאת במשל –

כשנערה מתכוננת לנישואין, היא מלאה בשאיפות גבוהות. בחלומה היא רואה את עצמה מקימה בית שתשרה בו שכינה, ויגדלו בו י"ב שבטי י-ה. היא רואה בעיני רוחה איך כל ילד שלה יהיה 'חפץ חיים', ראש ישיבה ותלמיד חכם בכל קנה מידה שיכול להיות!

בתקופה הזו היא מלאה באידיאלים נשגבים, ובכל פעם שהיא חושבת על עוצמת הקדושה והרוממות שתהיה בביתה – היא מתרגשת, ומשתוקקת לבנות כבר את ביתה.

אולם בפועל, אחרי שהיא נישאת, היא מוצאת את עצמה עוסקת בדברים נמוכים ביותר. כשבודקים מה עושה עכשיו אותה בחורה רוחנית וגבוהה, בעלת השאיפות הגדולות – מוצאים אותה יושבת על הרצפה עם ילדיה הקטנים, משחקת איתם משחקי תינוקות, ומטפלת בכל צרכיהם הגופניים.

האם זו אותה אחת?! איך יתכן שאותה נערה, בעלת מושגים גבוהים וחלומות אדירים, יושבת כעת על הרצפה ועוסקת בזוטות?!

התשובה היא שאין כאן שום סתירה, כי זו בדיוק הדרך ליישם את השאיפות הגדולות. הגשמת החלום לגדל ילד שיהיה ה'חפץ חיים' נעשית דרך הירידה אל הרצפה, אל הפרטים הקטנים ביותר.

בכל אשה יש את שני החלקים הללו: החלק העליון של השאיפות והאידיאלים הגבוהים, והחלק התחתון של הביצוע בפועל.

זה ההבדל בין רחל ללאה: לאה – היא החזון והשאיפות הגדולות, ורחל – היא הביצוע המעשי.

ואומר בעל הלשם, שאמנם אצל יעקב אבינו התחלקו רחל ולאה לשתי נשים, וזאת מחמת שהעולם אינו מתוקן לגמרי, ויש נתק בין האידיאלים לבין הביצוע. אבל לעתיד לבא יתגלה שרחל ולאה אחת הן. אין כאן שתי דמויות אלא דמות אחת, ורק בעולם שאינו מתוקן הן נראות כשתי משימות נפרדות.

ואלו הן גם שתי הבחינות של מידת היסוד: בחינה אחת היא ההשפעה למטה בפועל, ובחינה שניה היא החיבור אל האידיאל הגבוה, אל מקור השפע העליון.

בעולם מתוקן, ש"מְלָאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת ה'", כל מה שקורה למטה, גם במקומות הנמוכים ביותר מתגלה כבוד ה', ורואים זאת בחוש. כך שבמקום הנמוך ביותר מתגלה האור הגדול ביותר.

אבל בעולם שאינו מתוקן, יש פירוד בין האידיאל לבין הביצוע. המקום הנמוך נראה מנותק, ונדמה שהביצוע בפועל הוא ענין העומד לעצמו, שאין ניכר בו האור העליון שהוא בא לגלות.

נח בא לתקן את הקשר שבין האדם לאדמה

והנה, עבודת ההשפעה בבחינת היסוד היא תכלית הבריאה: לקבל את ההארה האלוקית, להשפיע את השפע הזה בארץ התחתונה, ולהעמיד ממנה תולדות שניכרים בהם הגילויים האלוקיים שהם מבטאים.

וכמו שהמצווה של אדם הראשון היתה "לְעֲבֹדָהּ וּלְשִׁמְרָהּ"¹⁵, ומבאר הרמב"ן¹⁶ שתפקידו היה לשתול גידולים חדשים, וכך לגלות את הקב"ה במקום הנמוך ביותר דרך הגידולים שיצמחו.

15. בראשית ב, טו.

16. שם.

ובזה מתגלה בתמצית כל עבודת האדם בעולמו, שהיא לגלות את הגילויים האלוניים כאן בעולם באופן מפורט ביותר, כל אחד לפי חלקו.

וכאשר עבודת האדמה בגן עדן היתה ברמה גבוהה ביותר, היה ניתן לקיימה על ידי עבודת האדמה, וכיום – אחר החטא – עבודתנו בעולם היא לקיים את זה על ידי קיום תורה ומצוות בעולם החומרי והנמוך שאנו חיים בתוכו.

וזה היה תפקידו של נח, ועל כן הוא נקרא 'איש האדמה'. כמו הבעל של האשה הנקרא 'איש' ותפקידו לתת רוח חיים בביתו, כך 'איש האדמה' תפקידו להשפיע ולתת חיות לתוך האדמה, וזה עבודת מידת היסוד – להשפיע לכלי המלכות.

והנה, שמו של 'נח' הוא על שם שהביא את הבריאה למנוחה, שבה השפע נח ומתיישב במקומו כראוי.

וכמו שנאמר בסוף פרשת בראשית, כשנולד נח: "זֶה יִנְחָמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמִעֲצָבוֹן יָדֵינוּ". ומבאר המדרש¹⁷:

בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון השליטו על הכל: הפרה היתה נשמעת לחורש, והתלם נשמע לחורש.

כיון שחטא אדם – מרדו עליו: הפרה לא היתה נשמעת לחורש, והתלם לא היה נשמע לחורש.

כיון שעמד נח – נחו.

ורש"י מבאר שנח המציא את המחרשה¹⁸, וכך נעשתה מנוחה מן הקללה של 'יִקְוֶץ וְיִדְרֹר תַּצְמִיחַ לָךְ'¹⁹.

כלומר, נח בא לתקן את האדמה. לעומת המצב לפני כן שהיו חורשים בידים, ולא היתה לאדם יכולת להשפיע אל האדמה כראוי.

לפני נח לא היה קשר טוב בין האדם לאדמה, ונח חידש את הקשר הזה, ולכן הוא נקרא 'איש האדמה'.

ולכן גם הדבר הראשון שעשה כשיצא מן התיבה – "וַיֵּטַע כָּרְם"²⁰. כי זה תפקידו וזו הסוגיא שלו: להיות ה'יסוד' המשפיע אל הארץ, שהיא כנגד מידת המלכות.

וזה פירוש "איש האדמה": 'איש' – הוא המשפיע, ו'האדמה' – היא המקבלת.

17. בראשית ה, כט.

18. בראשית רבה כה, ב.

19. רש"י בראשית ה, כט.

20. בראשית ג, יח.

21. בראשית ט, כ.

דור המבול – "לא היתה כוונתן למטעת כרמים"

ועל כן נח נקרא גם 'איש צדיק'²². 'צדיק' הוא כינוי למידת היסוד, ובזה היה נח שונה מבני דורו: הם השחיתו את כוחם, והוא לא השחית אלא השפיע בארץ. ועל כך אמרו במדרש בתחילת הפרשה²³, על הפסוק "נח איש צדיק תמים היה בדרתיו": הדא הוא דכתיב²⁴ "כעבור סופה ואין רשע" – זה דור המבול, "וצדיק יסוד עולם" – זה נח.

ועוד אמרו במדרש²⁵:

"קל הוא על פני מים, תקלל חלקתם בארץ, לא יפנה דרך כרמים"²⁶.

"לא יפנה דרך כרמים" – שלא היתה כוונתן למטעת כרמים. אבל נח לא היתה כוונתו אלא להפרות ולהרבות בעולם ולהעמיד בנים, שנאמר "אלה תולדת נח".

כל מהותו של נח היתה להפרות ולהרבות בעולם. להיות ה'יסוד' המשפיע במלכות, באשה, בארץ.

ואילו הפגם של דור המבול היה, שלא היו מכוונים כלל להביא תולדות לעולם, וכל עניינם היה תאוה לשם תאוה. ובלשון המדרש: "לא היתה כוונתן למטעת כרמים".

ובזה מובן מדוע הדבר הראשון שנח קם לעשות אחרי המבול היה לטעת כרם. ודוקא שם הוא נקרא 'איש האדמה', משום שבנטיעת הכרם הוא פעל לתקן את האדמה.

אלא שאירע קלקול מאותו כרם. נח השתכר, וכתוצאה מכך נכנסו חם וכנען וסירסו אותו²⁷, עד שלא יכול היה עוד להעמיד תולדות. כי כאשר כח ההשפעה פגום, דין הוא שלא יוכל עוד להמשיך ולהשפיע.

בגמרא במסכת יבמות²⁸ מובא כמה וכמה מימרות משם רבי אלעזר שכולם עוסקות בדמיון של עבודת האדם בביתו לעבודת האדם בקרקע. ועומק הדבר כי שניהם מכוונים לענין אחד – והוא השפעת האדם על האשה הנקראת 'קרקע עולם' ועל אדמתו.

22. בהמשך יבואר ענין בתוספת עומק.

23. בראשית רבה ל, א.

24. משלי י, כה.

25. בראשית רבה ל, ב.

26. איוב כד, יח.

27. ראה רש"י בראשית ט, כב.

28. יבמות סג ע"א.

ולכן הזכות של כלל ישראל בארץ ישראל מותנה בשמירת הברית מילה, כמשמעות הכתובים בסוף פרשת לך לך, מפני שעבודת הארץ היא להשפיע נכונה.

וזה הטעם שהקלוקל שהיה לנח בנטיעת הכרם גרם לכך שיענש שלא יוכל להביא עוד תולדות לעולם, כי זה ענין אחד.

היין הוא היפך הדעת

ומה שהיין גרם קלוקל לנח, הוא מפני שהיין עלול לגרום למצב שהוא היפך הדעת, כמו שמצינו בפורים מצוה לשתות יין שיגיע לשיעור של "עד דלא ידע"²⁹. ואילו מידת היסוד צריכה למשוך את החכמה העליונה, ולפעול רק מכח מח ה'דעת' שבאדם - ואז נקרא היסוד 'דעת המתפשט', וזהו מה שאמרו חז"ל³⁰ "אין קישוי אלא לדעת", כי כל כוחו של מידת ה'יסוד' הוא ממידת ה'דעת' שמעליו.

וכשיש יין שהוא היפך הדעת, אי אפשר להמשיך את ההשפעה, ולכן נח לא יכול היה להמשיך ולהעמיד תולדות באופן כזה.

ולכן גם מצינו שאותו פגם של יין גרם גלות לישראל, וכמו שאמרו במדרש³¹:

"ויתגל בתוך אֱהֱלָה" - "ויגל" אין כתיב כאן, אלא "ויתגל" - גרם גלות לו ולדורות.

עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל יין, הדא הוא דכתיב³² "השתים בַּמִּזְבֵּי יֵין". שבט יהודה ובנימין לא גלו אלא בשביל היין, שנאמר³³ "וְגַם אֱלֹהֵי בֵּינֵן שָׁגוּ וּבִשְׁכָר תָּעוּ".

כשהיין נשתה שלא כראוי - התוצאה היא גלות מן הארץ.

מדוע? משום שכל הסיבה שאנו נמצאים בארץ היא כדי לתקן אותה ולהשפיע בה. והיין שלא כראוי פוגם ביכולת שלנו להשתמש במידת היסוד, להשפיע ולתקן את הארץ. ואם איננו משפיעים בארץ במידה מתוקנת - אין סיבה שנהיה כאן ולא באוגדה...

ויש לבאר, מה שורש הפגם שנוצר על ידי היין. ויתירה מזו, הלא מחד אנו רואים כאן שהיין פוגם בדעת ומונע את הפעולה הנכונה של מידת היסוד. ולעומת זאת מצינו

29. מגילה ז ע"ב.

30. יבמות נג ע"ב.

31. בראשית רבה לו, ד.

32. עמוס ו, ו.

33. ישעיה כח, ז.

בדברי חז"ל מימרא הפוכה לגמרי³⁴:

"כל המתיישב בינו - יש בו דעת שבעים זקנים".

אלא ביאור הדבר: ביין יש כח לטשטש את הגבולות החיצוניים של המציאות, ויש בסגולתו לגעת בנקודה הפנימית המאחדת את כל הפרטים. שהרי מחד "יין" הוא בגימטריה 'שבעים' - ומאידך הוא בגימטריה 'סוד', וביאור הדבר שהסוד הפנימי של הדבר הוא המחבר את כל הפרטים לענין אחד.

משל לחדר שכולל בתוכו מוצרים שונים שלכאורה אין כל קשר ביניהם, כגון: סכו"ם, פרחים, נרות, יין ולחמים מפוארים.

כל זמן שלא מבינים את המטרה שלשלמה כונסו כולם לחדר אחד, הרי זה נראה כאי סדר, אולם כאשר מבינים שיש כאן סעודה מפוארת, אזי מובן המכנה המשותף של כל הפרטים ויש נקודה אחת שמכנסת אותם לכאן.

ועל כן יש ליין שתי תוצאות אפשריות: אם האדם מחובר לדעת העליונה, שהיא התכלית האחת של כל המציאות, אזי הוא יכול לקחת את כל הפירוט לשבעים פנים ולראות בהם שורש אחד, ואז טשטוש גבולות החיצוניים של הפרטים על ידי היין, דוקא מסייע להגיע ל'דעת קונו'.

אבל אם האדם הינו 'איש האדמה' שאינו מחובר דיו לתכלית העליונה, אלא פועל ממקום נקודתי לזרוע ולטפל באדמתו, אזי הפירוט של היין רק יוצר בלבול. כי בלי החיבור למקור העליון ה'אחד', הטשטוש של היין רק מפזר את ההשפעה לכל עבר, בלי חיבור לתוצאה של תיקון העולם.

וזה גם פשר הדבר שהגלות באה מחמת ששתו יין.

וזאת כפי שנתבאר במקום אחר³⁵, שמטרת הגלות היא לאסוף את שבעים הפנים של דרכי החשיבה השונות מכל שבעים האומות.

ובעיקרון היה צריך לעשות זאת בתוך ארץ ישראל - לתפוס את הכל בנקודה המאחדת שבין כולם, ששורשה בארץ ישראל, ועיקרה היא בלשכת הגזית שיש בה חיבור של שבעים זקנים המיצגים את השבעים פנים, כאשר בראשם עומד הנשיא שהוא בחינת השבעים ואחד, המרכז את כל השבעים פנים לשורש אחד.

אולם מכיון שהיה חסר החיבור לתכלית האחת המאחדת את הכל, אזי שתיית היין רק יצרה פירוד, פירוק ופיזור לכל עבר. והתוצאה ממילא היא גלות ופיזור בעולם, כדי לאסוף את כל שבעים הפנים הפרטיים, ולחזור ולחברם לאחד.

34. עירובין סה ע"א.

35. בספר "להבין בתפילה" בביאור ברכת "קיבוץ גלויות".

נמצא שהדרך להצליח להשפיע כראוי בארץ הנמוכה, עוברת באמצעות החיבור של האדם לרצון העליון של הבורא, ואז הוא יכול להשפיע לעולם כרצונו יתברך כראוי וללא כל סטיה.

*

מה הסוד של מציאת חן?

לאור זאת נשכיל להבין את סוגיית 'מציאת חן'. כפי שראינו, על ארבעה נאמר הביטוי "שקר החן" – נח, יוסף, משה ויהושע, וכולם שייכים למידת היסוד. ויש להבין: מה הקשר בין סוגיית ה'חן' לבין מידת היסוד? ומהו ה'שקר' שהיה בזה? עוד ראינו שבאמצעות מציאת החן זכה משה שנתגלו לו י"ג מידות הרחמים. ויש להבין מה השייכות ביניהם.

יופי וחן – סיבה ומסובב מול רצון שאין לו סיבה

ביאור העניין: ההנהגה הרגילה של העולם היא במערכת של שכר ועונש. הקב"ה ברא את העולם במידת הדין: "הָלוּא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת, וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתָּח חַטָּאת רִבְּךָ"³⁶, "וְהָיָה אִם שְׁמַע... וְנָתַתִּי מִטֶּר אֶרְצְכֶם"³⁷. אם תעשה טוב – תרויח, ואם תחטא – תפסיד. אולם בפועל אין אפשרות שהעולם יתקיים במידת הדין בלבד, וכמו שאמרנו:³⁸ ביקש הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין, ראה שאינו מתקיים – שיתף עמה מידת הרחמים. עומק הרחמים הוא הרצון העליון שמה שלא יהיה – אותו אדם יביא את התכלית. יעברו עליו כמה גלגולים שצריך וכמה תהפוכות שצריך, עד שיממש את התיקון שעליו לעשות. וזה סוד י"ג מידות הרחמים שמקורו מהרצון העליון של הבורא: להקב"ה יש תכלית שהוא רוצה להביא אליה את העולם. ולכן אפילו אם האדם חוטא, ניתנים לו דרכי תשובה ורחמים, כדי שישבו ויחזרו למסלול התיקון.

36. בראשית ד, ז.

37. דברים יא, יג-יד.

38. רש"י בראשית א, א.

נמצא שיש שני אופנים להגיע אל התכלית:

יש אפשרות להגיע לתכלית דרך התנהגות בתוך שורת הדין. בדרך הזו, כשאדם נוהג כראוי הוא מקבל שפע, וכשהוא חוטא והורס – הוא מפסיד.

וישנה אפשרות עליונה יותר – להתחבר לרצונו של הקב"ה בתכלית הבריאה, שהעולם יגיע לתיקונו על ידי ישראל.

וזה ההבדל בין 'יופי' ל'חן'.

יופי – הוא נתונים מדויקים. "יפה תואר" הוא מבנה מדויק, נאה ומסודר. זהו יופי שיש לו סיבה.

חן – הוא חיבור פנימי, בלא סיבה הנראית לעין, מקורו הוא מהרצון העליון.

'מציאת חן' עניינה השפעה הבאה מרצונו יתברך, וזה חיבור לתכלית של הבריאה.

הגמרא אומרת³⁹:

שלשה חינות הן: חן מקום על יושביו, חן אשה על בעלה, חן מקח על מקחו.

פירוש הדבר, שכאשר הקב"ה רוצה שאדם יתקן מקום מסוים, אשה מסוימת או מקח מסוים, הוא מכניס אצל האדם 'חן' לאותו דבר – הרגשה של משיכה בלתי מוסברת – משום שזה רצונו יתברך, שאותו אדם ישפיע שם ויתקן.

כשמשא רבנו היה צריך להשפיע לכלל ישראל רחמים להצילם מתוצאות חטא העגל נאמר שהוא מצא חן בעיני ה' – ומחמת כן הוא ביקש מאת ה' שיגלה לו את אותם י"ג מידות הרחמים שמקורם מהרצון עליון, כדי שיוכל להשפיע על ישראל ממקום של חיבור לרצונו יתברך, ועל ידי זה תהיה להם כפרה ומחילה למרות חטאם, כי מצד הרצון העליון – התיקון השלם ותכלית הבריאה יבואו על ידם.

ועל זה אמרו חז"ל בביאור הפסוק: 'יִחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָן' – אף על פי שאינו הגון', כי ענין 'חן' הוא נתינה שלא על פי הדין, וכן כתב רש"י⁴⁰: 'אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם'.

לסיכום:

מידת ה'חכמה' העליונה היא מקום הגילוי של רצונו יתברך.

וברצון של הקב"ה אין מציאות של צמצום, ואין דבר שמגביל אותו.

39. סוטה מז ע"א.

40. דברים ג, כג.

ולכן מציאות הרחמים והכפרה על חטא של י"ג מידות של רחמים מגיע משורש עליון זה.

וזהו המושג "נשיאות חן" – חיבור לרצון העליון של הבורא שלא פועל לפי גבולות הדין שלנו, ולכן שייך בו רחמים.

כדי להצליח בקידוש החומר צריכים להיות מחוברים לתכלית

כשעוסקים בהשפעה ברובד הנמוך ביותר כ'איש האדמה', ורוצים לעשות זאת כראוי בשלמות מתוך חיבור לאור העליון, צריך לחוש שאין כאן עסק בעבודת האדמה, אלא בעבודת הגילוי האלוקי כרצונו יתברך.

צריך לחבר את הפעולות המעשיות אל השאיפות הגבוהות, אל השורש של המעשים שהוא לעשות רצון הבורא.

וזהו מהותו של "יסוד דאבא". כי המושג "אבא" מקביל לגילוי של "החכמה העליונה", וזה מה שכתב האריז"ל שהובא לעיל שה"יסוד דאבא" שכנגד משה רבנו ירד והשפיע לתוך היסוד דז"א, שזה מידת היסוד עצמה. כלומר הרצון העליון המתגלה דרך יסוד דאבא משפיע לתוך מידת היסוד, בכדי שמידת היסוד תפעל לפי הכוונה העליונה.

ונראה שזה הטעם שישראל לפני כניסתן לארץ היו צריכים לעבור תיקון של ארבעים שנה במדבר, שבו הם חיו במידה מסוימת מעל הטבע, ועסקו בתורה ללא כל חיבור לענייני החומר. בכדי שכאשר הם יכנסו לארץ הם יהיו בדרגה רוחנית גבוהה, וישפיעו עליה כרצונו יתברך ללא כל סטיה.

וכן נהגו ישראל שלפני שמקימים את ביתם לומדים בישיבה מתוך ניתוק מוחלט מכל התעסקות בכל ענייני החומריות, כדי שיספגו כמה שיותר אורה רוחנית גבוהה וחיבור לרצונו יתברך.

נח 'איש צדיק'

כאשר נח היה צריך לתקן את האדמה הוא פעל במידת היסוד להשפיע לה את צרכיה כדי שתגדל פירות ותולדות כראוי, אך בכדי שמעשיו יהיו מכוונים כראוי הקב"ה נתן לו חיבור לרצונו יתברך, שזה חיבור לחכמה העליונה, וזה הכוונה ש"נח מצא חן בעיני ה'".

וזה משמעות מה שנאמר על כל מתקני הארץ לשון 'חן': הראשון היה נח, ואחריו יוסף, משה ויהושע. כי בכדי לבצע נכונה את התפקיד להשפיע למלכות-לארץ, צריך להתחבר לרצון העליון.

ובזה ניתן לבאר מחדש את הכינוי "אִישׁ צַדִּיק". שאין הכוונה "איש שהוא צדיק", אלא כמו שנתבאר לעיל ש'איש האדמה' היינו איש המשפיע אל האדמה, וכמו איש המשפיע לאשתו, כך 'איש צדיק' הוא איש שמשפיע אל מידת 'צדיק'. כלומר, הוא מכון את ה'יסוד דאבא' בתוך ה'יסוד' עצמו בכדי שיפעל תיקון בארץ מתוך חיבור לרצונו יתברך.

לעומת זאת אצל הרשע, כל השפע שניתן לו נלקח לצורך עצמו, להנות אותו ולספק את צרכיו האישיים הנמוכים. הוא לוקח שפע עצום שהקב"ה מעניק לו, ומשתמש בזה שלא לתכליתו, וכך הכל מתפזר אצלו לריק, כי אין לו שום חיבור לתיקון העולם. אבל הצדיק האמיתי מצדיק את השפע שהוא מקבל, ולכן הוא נקרא 'צדיק'. הוא מצדיק את המטרה שלשמה קיבל את השפע. וזאת משום שהוא מתחבר אל הרצון העליון בבחינת 'חן'.

"נח" – עולם של "מי שטרח בערב שבת"

נשים לב לכך, שאותיות "חן" הוא הפוכות מ"נח". וזאת משום שבאמת 'נח' היה במידה מסוימת ההיפך מבחינת 'חן'.

'נח' – מלשון מנוחה. כלומר, הדבר יושב על מקומו הנכון והמדויק.

כמו השבת שנקראת 'מנוחה' משום שבה כל הספירות יושבות על מקומן בשלימות.

ועל השבת אמרו חז"ל⁴² "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, ומי שלא טרח בערב שבת – מהיכן יאכל בשבת". כי במצב זה שולט הדין במלא תוקפו, והשפע מתקבל רק לפי מעשי בני האדם. וכן יהיה בדין לעולם הבא.

כאשר אדם נמצא בתפיסה הזאת של 'עולם המנוחה', אזי אם אנשי דורו משחיתים את דרכם על הארץ, אין ברירה ומוכרח לבוא ביטול ומחייה לעולם על ידי המבול. כי בתפיסת עולם זו שכל דבר צריך לנוח במקומו הראוי והמדויק, הרי כל השפעה לחוץ ולריק היא חורבן העולם. היא השחתה שאין לה תוצאה אחרת מלבד מחייה.

41. כמובא לעיל מדברי חז"ל על הפסוק "שקר החן".

42. עבודה זרה ג ע"א.

וזה הסיבה שנח לא התפלל על אנשי דורו. כי הם היו מושחתים, ועדיף שיאבדו מן העולם. זהו 'בית מדרשו' של נח - שרק "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", ומי שלא טרח - מהיכן יאכל?

"מחני נא" - חיבור לשורש הרצון שמעל כל חשבון

אבל אצל משה רבינו היה תיקון לזה, על ידי שאמר "מחני נא". ונבאר: כשמשה רבינו אמר "מחני נא", הוא ביטל את עצמו בביטול מוחלט לרצון ה'. ובזה הוא התחבר לרצון הפשוט של הקב"ה, שרצה לברוא את עולמו - בבחינת 'חן' - בלי סיבה ומסובב, רצונו יתברך כמות שהוא שהתיקון יבוא על ידי בני האדם, ואף אם יחטאו הוא יעשה הכל להחזירם בתשובה ולתקנם - כנאמר⁴³: "וְחָשַׁב מַחְשְׁבוֹת לְבַלְתִּי יָדָח מִמֶּנּוּ נִדְּח".

על ידי אמירת "מחני נא" הוא ביטל את עצמו ושיקול דעתו לפי השגתו, וביקש בזאת להתחבר לעולם גבוה יותר - בלי צורה עצמית, ולא בזכות סיבה וקיום שלו כדבר בפני עצמו, אלא מתוך חיבור לאותה נקודה של 'אין' - לשורש הרצון העליון של תכלית הבריאה, ובכוח זה ניתן לתת תיקון וכפרה לישראל שימשיכו את תיקון העולם למרות שחטאו.

הטעם שמשה רבינו לא הכניס את ישראל לארץ

והנה, אילו בדורו של משה רבינו היו כלל ישראל מתחברים בחיבור שלם בין השאיפות העליונות לבין הביצוע למטה, היה מתקיים "כִּי מִלְאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת ה' פְּמִים לַיָּם מְכַסִּים"⁴⁴. אותם 'מים', שהם מידת החכמה העליונה, היו מתגלים למטה בארץ, ומכסים את הארץ בגילוי אלוקי מלא - "כמים לים מכסים".

וממילא היתה גם שליטה מלאה על מציאות המים - ומשה היה מדבר אל הסלע ויוצאים מים.

ואז היה משה מכניס את ישראל לארץ, ומגיעים לתיקון השלם: בחינת 'יסוד אבא', שהיא החיבור לחכמה העליונה, היתה נכנסת ב'יסוד' בתהליך השפעתו אל הארץ שהיא ה'מלכות', ופועלת תיקון שלם - כמו שהיה באדם הראשון "לְעֲבָדָהּ וּלְשִׁמְרָהּ".

43. שמואל ב' יד, יד.

44. ישעיה יא, ט.

ולכן אמרו חז"ל, שאילו היה משה מכניס את ישראל לארץ, לא היה עוד קלקול בעולם, ולא היו יוצאים לגלות⁴⁵.

אולם בפועל, כלל ישראל בדורו של משה רבינו לא היו בדרגה העליונה הזו של ביטול מוחלט אל הקב"ה. והתיקון שלהם בארץ לא היה מחובר לגמרי לשורש העליון, וממילא לא נעשה התיקון השלם על ידי משה רבנו, והוא לא הכניס אותם לארץ אלא יהושע, שהוא מבניו של יוסף הצדיק – השייך למידת ה'יסוד'.

"שקר החץ" ו"אשה יראת ה' היא תתהלל"

ומעתה נתבאר היטב דברי המדרש בביאור הפסוק: "שֶׁקֶר הַחֵץ וְהַבֵּל הַיָּפִי, אִשָּׁה יִרְאֵת ה' היא תתהלל" –

"שקר החץ" – זה נח, יוסף, משה ויהושע. כל אלו היו בבחינת מידת היסוד, ותפקידם היה להשפיע בארץ מתוך חיבור למקור העליון. ולשם כך הקב"ה נתן להם את מתנת מציאת חץ, שעניינה שהתיקון יבוא על ידם מתוך חיבור לרצון העליון. אולם בפועל – "שקר החץ", כי זה לא צלח, כי באמת כלל ישראל בתקופות הללו היו מחוברים גם לחומריות ונתנו לזה מקום בפני עצמו.

ולבסוף – "אשה יראת ה' היא תתהלל" – זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי, שהיו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה.

ביאור הדבר: ששה המתכסים בטלית אחת בעניות מופלגת ומנותקים מהחומריות וכך הם לומדים תורה – היא מציאות שאין לה מקום בעולם של נוחות, אלא שהם הגיעו לביטול עצמי גבוה כל כך לרצון ה', עד שמתוך דביקותם וחיבורם לתורה לא תפסו מקום עצמי, ועסקו בתורה מתוך ביטול החשבונות הרבים⁴⁶.

רחל ה'קטנה' היא רחל ה'גדולה'

וזהו החיבור השלם של בחינת 'רחל' ובחינת 'לאה': המציאות הקטנה ביותר, המעשית ביותר, מחוברת לגמרי אל החכמה העליונה, שורש ומקור השפע, ואינה תופסת מקום עצמי החוצץ ביניהם.

זה היסוד שאנו לומדים מנח וממשה רבינו:

45. סוטה ט ע"א.

46. כלשון הרמב"ם הל' שמיטה ויובל פי"ג הי"ג.

מי שנשאר 'איש האדמה' בלבד - עסוק בפרטים הקטנים בלי לחבר אותם לשורשם - הוא בסכנה שהשפע שניתן לו יתפזר לריק, והיין עצמו מבלבל אותו וגורם לו גלות מן הארץ.

אבל מי שנזכה להיות 'איש צדיק' - מתחבר אל הרצון העליון בקיום תכלית הבריאה, וממילא מחבר כל מעשה קטן בשטח אל השאיפה הגדולה. אצלו רחל ה'קטנה' היא רחל ה'גדולה', והמעשה הנמוך ביותר מגלה את האור הגבוה ביותר.

וזהו ה'חן' שאנו מבקשים למצוא בעיני ה' - שנזכה להתחבר לרצונו הפשוט בתיקון העולם, שהתיקון ייעשה דוקא על ידינו, וממילא נזכה להכניס את אור ה' בכל מעשינו, גם הנמוכים ביותר.

יפה נוף
ספרים